

La restauració del *Retaule de sant Roc* de L'Hospitalet

Gonzalo Sanz
Restaurador

L'any 1998 s'inicia el treball de la darrera i la més completa restauració del *Retaule de Sant Roc* de L'Hospitalet.

En general, el conjunt de taules presentaven un deficient estat de conservació: esquerdes produïdes per dilatacions, zones del suport trencades, desperfectes produïts pel corc, cops, brutícia i pèrdues de la capa pictòrica, oxidació dels vernissos que alteraven la lectura de l'obra, entre d'altres.

En primer lloc i per garantir la conservació del suport es va procedir a l'anàlisi del seu estat, la descontaminació de paràsits, la neteja de materials caducs utilitzats en anteriors intervencions i la posterior reconstrucció (empelts).

Característiques del suport

El suport de cada una de les obres que componen el retaule està format per seccions de dues a tres taules: alba amb un gruix de 2,5 a 3 cm, amb un tipus d'encaix encadellat i encolat. Dos travessers clavats fan de reforç. Entre les juntes de la fusta hi havia cànem i cola.

L'estat de conservació, abans de començar la restauració, era dolent. La dilatació de la fusta, produïda pels canvis de temperatura, els trasllats i les agressions ambientals produí separacions i esquerdes en la fusta.

En darreres intervencions s'havien utilitzat, de forma inadequada, materials com l'estucat de carbonat de calci aglutinat amb cola, el cànem i pigments per tancar les fissures. També s'havien enganxat i clavats trossos de fusta en forma de contravetes que no permetien el lliure moviment de la fusta, la qual cosa va propiciar noves esquerdes.

El suport de les taules també presentava molts orificis produïts pel corc, amb la conseqüent pèrdua de fusta i microfissures que afavorien la penetració de la humitat i la formació de fongs i microorganismes.

Restauració del suport

Després d'una primera anàlisi de l'estat del suport es procedí a una neteja superficial amb l'ajut de pinzells i mitjans mecànics.

Amb l'ajut de vapor d'aigua i bisturí, es va retirar tot el material que no formava part del suport original (fustes enganxades amb cargols, estucats de carbonat de calci i cola de conill pigmentada), productes tots ells procedents d'intervencions anteriors.

Durant tres setmanes es va dur a terme una desinsectació amb gas inert (nitrogen) en atmosferes baixes en oxigen, a una temperatura entre 20 i 25°C i amb una humitat relativa del 55% en bosses hermèticament tancades. El percentatge d'oxigen dins la bossa va ser inferior al 0,1%.

Característiques de la capa pictòrica

Cada una de les taules presentava estats de conservació diversos.

La capa de preparació de les taules té una composició de sulfat de cal hidratada amb un aglutinant de cola de conill, d'un espessor d'entre 1 a 1,3 mm i està aplicada sobre la fusta. Aquesta capa és uniforme i de color blanc, que permet una bona adherència al suport. Sota aquesta capa i per reforçar el suport, s'utilitzava estopa i cola.

Algunes zones de les taules presentaven pèrdues del suport, orificis de corc, esquerdes, rascades, fissures produïdes per la dilatació i superfícies cremades a causa dels ciris.

S'observaven regalims de cera, taques d'oli i retocs diversos, i tenien un aspecte brut en general.

El vernís utilitzat era d'un color ambre a causa de la seva oxidació. Aquest fet i el gruix produït per les successives capes alterava els colors originals i desvirtuava la textura original del retaule.

Es van analitzar els pigments de l'obra següents: blanc de plom, negre d'òxid de ferro, blau atzurita, verd de cinabri, or, verd atzurita amb blanc de plom, carbonat bàsic de plom, vernís i resina d'ambre.

L'aglutinant del pigment és una emulsió d'oli assecant i goma aràbiga.

Restauració de la capa pictòrica

Un cop analitzades les característiques i el tipus de material emprat en la realització de l'obra i les darreres intervencions, es va procedir a netejar d'una forma superficial la pols i la brutícia produïda per les condicions atmosfèriques.

Les obres es van fotografiar amb infrarojos i llum ultraviolada.

Els infrarojos permeten l'observació del dibuix preparatori original.

Amb la fotografia amb llum ultraviolada s'aprecien antics retocs, els diferents gruixos de vernís i la brutícia general.

Es van extreure les capes de vernís meticulosament utilitzant diversos tipus de dissolvents segons el gruix i de les característiques dels colors: primer, amb dissolvents suaus (isopropanol i isopropílic al 50% cada un, toluè i isopropanol al 50% cada un), i després, per treure les capes més gruixudes i zones repintades, dissolvent més fort (toluè i DMF al 75% i 25% respectivament).

El color més resistent a la neteja va ser el verd, que els dissolvents orgànics no van poder netejar.

En aquest cas, es van utilitzar detergents neutres tipus vulpex i aigua al 10 o 20 %, *vulpex* i *white spirit* al 10 o 20%, sabó neutre LM 02 a l'1% i 5% de *white spirit*.

Cada cop que s'actuava amb aquests productes s'havia de neutralitzar amb *white spirit* per evitar deixar residus.

Una vegada acabada la neteja es van estucar els desnivells i les imperfeccions de la capa pictòrica. Finalment es va procedir a vernissar les taules i deixar-les preparades per a la reintegració pictòrica realitzada amb pigments i vernís de retoc.

Per diferenciar aquests retocs de la pintura original es va utilitzar la tècnica anomenada *trattegio rigatino* consistent a pintar en forma de línies paral·leles el color restaurat. Tots els productes utilitzats en aquesta restauració són reversibles.